

Egy jómódú pesti polgárcsalád lakás- viszonyainak stációi

BÁCSKAI VERA

Ritkán fordul elő, hogy egy polgárcsalád több generációjának lakásviszonyai – ugyan hiátusokkal és esetenként töredékes adatok alapján – rekonstruálhatók. E kivételek közé tartozik a Mannó család, amelynek gazdag iratanyaga ezt lehetővé teszi.¹

A család első pesti képviselője, a görögkeleti vallású Mannó Demeter a macedóniai Bitoliából származott. 1776-ban hagyta el Törökországot és Bécsben telepedett le, majd ismeretlen időpontban Pestre költözött. A tanácsi iratokban 1802. október 9-én jelenik meg először a neve: e napon tette le a hűségesküt, deklarálta magát az osztrák császár alattvalójának és kötelezte magát arra, hogy a jövőben török alattvalóval nem lép társaságba. E napon kelt adásvételi szerződése Neumayer Miklóssal, akitől 50 000 forintért és további 1000 forint áldomáspénzért megvette Váci utca 375 számú házat.² Ugyanezen a napon, mint háztulajdonos, polgárjogot is nyert.

A fennmaradt iratokból jövedelemszerző tevékenységéről semmi sem tudható meg. Feltehetően korábban, Bécsben bérkereskedéssel foglalkozott, erre következtethetünk abból, hogy házvásárlási, illetve házassági szerződésének, valamint végren-

¹ A lakásviszonyokat tükröző iratok egy része a család pesti alapítójának, Mannó Demeternek hagyatéki iratai között található, másik, nagyobb része a Mannó kereskedelmi cég családi vonatkozású, illetve házkezelési iratai között maradt fenn. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL) 1202.c. Testamenta et Inventaria a.n. 99. (a továbbiakban Test.), illetve BFL XI. 1136. A Mannó kereskedelmi cég iratai (a továbbiakban BFL XI. 1136)

² Az épület a mai Váci utca 17. számú ház telkén állt.

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság alapítása 1857-ben. A kép közepén, az asztal mögött álló három alak között a középső Mannó István
Magyar Nemzeti Múzeum
Történeti Képcsarnok
Fénynyomat Benczúr Gyula festménye nyomán

„...a Mannó család a családfő halálakor a jómódú pesti polgárok közé tartozott.”

deletének tanúi többnyire görögkeleti bőr- és egyéb árukkal kereskedők közül kerültek ki. A tanácsi iratok között nem található folyamodása a kereskedelmi jogért, nem szerepel a címtárakban sem, a végrendelet sem említi üzleti tőkét, így feltételezhető, hogy ha folytatott is kereskedelmi tevékenységet, ezt valamelyik cégbe társulva, csendestársként tehetette. De az sem kizárt, hogy Bécsből áttelepülve tőkét ingatlanba fektette, és – mint a későbbi évtizedben számos görög kereskedő társa – a házbérvédelemből, illetve tőkehitelének kamataiból élt.³

Első feleségétől, Tusche Juliannától három gyermeke született: a feltehetően még Bécsben született Anna (1795–1855), a pesti születésű János (1803–1847) és Zsófia (1804–1857 után). Felesége halála

³ Az 1815-ben kelt hagyatéki leltárban több mint 34 000 Ft. kihelyezett tőke szerepel.

után 1811-ben⁴ elvette özv. Blana Miklósné, Zsúró Pelágiát (1771–1819), aki első házasságából két gyermeket, Illést és Máriát hozta a háztartásba. Második feleségétől származott negyedik gyermeke, István (1811–1885).

Mannó Demeter 1815-ben 58 éves korában elhunyt. Hagyatékában a készpénz, és a kihelyezett tőke összesen 36 456 forintot tett ki, ehhez járult a ház, a leltárban meg nem nevezett, de vételára alapján legalább 50 000 forintra rugó értéke. A 80 000 forintot meghaladó hagyaték csakúgy, mint a 8 szobás lakás és a tetemes házbérlőjövdelem arról tanúskodik, hogy a Mannó család a családfő halálakor a jómódú pesti polgárok közé tartozott.

Az 1815. február 24-én készített hagyatéki leltár a következő leírást adja háztulajdonáról: a Váci utcai Arany Koronához címzett kétemeletes ház, amelyben a földszinten egy üzlet és egy kávéház, valamint 4 raktár kapott helyet. Az első emeleten, a család által lakott 8 szoba, konyha, kamrából és a hozzá tartozó raktár és borospincéből álló lakrészen kívül további három, a második emeleten pedig 5 lakás volt, az évi házbérlőjövdelem 4970 forintot tett ki. Az általános örökösök fiai voltak, ők örökölték az ingatlant és az ingóságokat, de a házat vagy berendezését nem adhatták el, a házat adósággal nem terheltették, a javítások költségeit a házbérlőből kellett fedezniük.

A család által lakott lakás szobaszámát tekintve, a korabeli viszonyok között való-

ban fényűzőnek hat, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy 8 személy – 4 felnőtt (a szülők, a fiatalon megözvegyült lány, Anna, és Demeter eladósorban levő mostoha-lánya, Blana Mária), valamint négy gyermek élt a háztartásban. Bár az 1815–1826 között vezetett gyámi számadásokban nem szerepelnek, de feltételezhető, hogy mellettük egy vagy több cseléd is lakott velük.

A lakás berendezését a hagyatéki leltár készítésénél nem vették figyelembe, csupán az özvegy 1819-ben bekövetkezett halálakor írták össze annak, nyilván staffirungként a lakásba került, bútordarabjait és étkészletét, összértékük 304 Ft. volt. A leltár a következő tárgyakat tartalmazza:

12 damaszthuzatú szék és 1 kanapé
6 fekete szék + 1 kanapé, lószőrhuzáttal,
diófából
1 diófa kihúzható asztal
1 régi üveges szekrény
1 diófa szekreter
2 levestál, 14 tányér, 2 mártástartó, 8 tál
bécsi porcellán, kék széllel
20 porcellán kávésalj, 19 csésze, 3 nagy, 2 kis
kávéskanál, 2 teáskanna, 2 cukortartó
11 török csésze
4 sárgaréz gyertyatartó
2 diófa keretes tükör
1 Stockuhr = bécsi óra
1 ezüst lámpa
2 régi diófa ágy

A lakberendezés e töredéke feltehetően a reprezentatív szalon vagy fogadószoba és/vagy az ebédlő bútorait jeleníti meg, az

⁴ 1811 májusában kelt házassági szerződésükben 10 000 forint, szabad rendelkezésű hitbért biztosított

feleségének, és biztosította létfeltételeit esetleges özvegsége idejére. BFL XI. 1136. 4. doboz.

étkészlet gazdagsága élénk társasági életet sejtet.⁵

Az özvegy halála után – feltehetően a gyámok takarékosági megszorításokat szorgalmazó közbelépése, valamint az egyes családtagok végleges vagy ideiglenes távolléte miatt – a lakás méreteit csökkentették.⁶ Az 1823. évi házbérlőjövedelem kimutatása alapján⁷ megállapítható a lakás több lakrészre való bontása. 1815-ben a későbbi 6-9. számú első emeleti lakásokat foglalta el a Mannó család, 1823-ban azonban a két Mannó lány lakhelyeül már csak a 7. számú, 2 utcai szobából, előszobából, konyhából álló lakás szolgált, amelyhez padlásrész, fás- és borospince is tartozott. István ekkor tanítójával egy második emeleti szobában élt. Az átalakításra valószínűleg az özvegy halála után került sor, feltételezésem szerint vagy 1819-ben, vagy 1821-ben, amikor a ház javítására és karbantartására tetemes összeget, 1115, illetve 1309 forintot költöttek. A lakás megosztásával évi 420 forint többlet jövedelemhez jutottak, és csökkentek a lakás fenntartásának költségei is.

Az 1825 évi lakbérrnyugták alapján megállapítható, hogy ismét a lakáshoz csatolták az 1823-ban az egyik végrendeleti kurátor, Macsó György által bérelt lakrészt, valamint a kurátorok által használt kis utcai szobát, viszont feladták az István és tanítója által lakott második emeleti szobát. A lakás, a bővítés ellenére is, az 1815 évi lak-

résznek csak a felét tette ki. A bővítést nyilván az indokolta, hogy ekkor János, tanulmányait befejezve, hazatért. Szobája berendezését is kiegészítették: 1824-ben egy szekrényt, egy asztalt és egy tükröt vásároltak számára. A lakás méretei 1827-ig, a gyámi számadások befejeztéig nem változtak. (A házban egyébként az 1815–1827-es években a 3-4 szobás lakások voltak többségben. A lakások megosztása, illetve összevonása a bérlők esetében is előfordult, valamint az is, hogy a bérlők nem túl gyakori cserélődése mellett, ezek házon belüli költözködésére is a vizsgált időszakban számos példát találhatunk.)

Az 1830-as években a lakásban a négy Mannó testvér élt, az 1840-es években azonban megszorodtak, illetve kicserélődtek az együtt élő családtagok. Jánosról bizonyosan tudjuk, hogy 1841-ben Újvidéken tartózkodott, 1847-ben pedig meghalt, Anna 1854-ben hunyt el. István – miután 1833-ban letette az ügyvédi vizsgát, majd az 1830-as évek végén belépett egykori gyámja, Macsó György bizományi és szállítmányozási nagykereskedésébe, amelyet 1841-ben társulva folytattak, megnősült. Felesége zsuppai Kapra Katalin, Kapra Konstantin nemesített görög kereskedő lánya volt, a házasságból három lány- és egy fiúgyermek született.

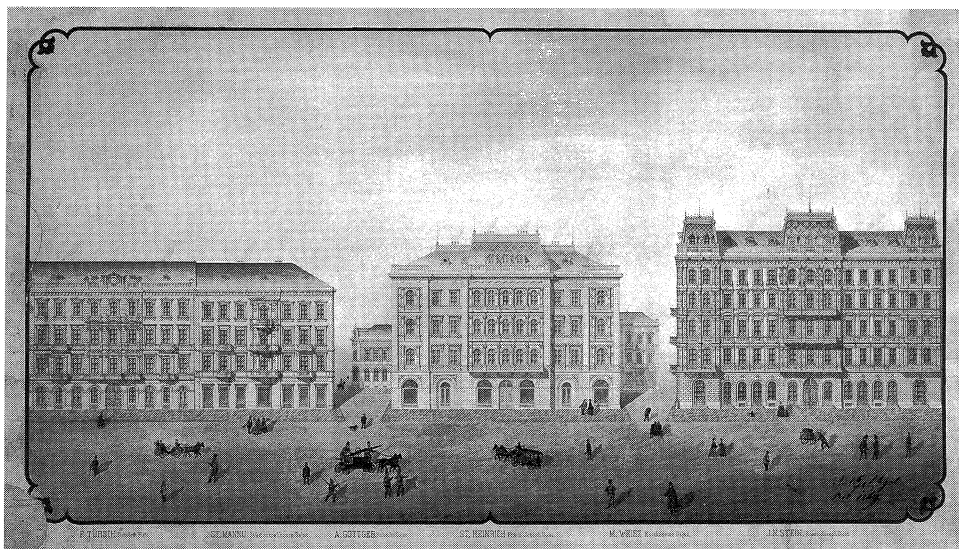
István nemcsak sikeres nagykereskedőnek számított, de az 1840-es évek második felében, és különösen 1848-ban jelentős

5 BFL Test.a.n. 99. A porcelán edények egy része (főleg a kávékészlet) feltehetően a korabeli szokások szerint a vitrinben (vagy üvegezett tálalóban) volt elhelyezve. Az edényekhez 12 személyes ezüst étkészlet, ezüst sótartók és

gyertyatartók társultak. BFL XI. 1136. 4. doboz.

6 Blana Mária férjhez ment, Mannó János 1815–1823, István 1823–1826 között más városok iskoláiban tanult.

7 Uo.

közéleti szerepet töltött be, így valószínűleg szűknek érezte népes családja számára (beleértve a nővéreket is) a négyszobás lakást. Feltételezhető, hogy újabb lakásösszevonásra, átalakításra kerülhetett sor, legalábbis erre következtethetünk az 1857. évi népösszeírási ív adataiból. Ekkor a család a ház két, az első emeleti 5. és 8. számú, lakását lakta. Amennyiben a lakások számozása megegyezett az 1827. évi-vel, az 5. számú 6 szobából, kamrából, konyhából állt, tartozott hozzá padlás-, valamint fás- és borospince-rész is. A másik lakás 1827-ben csak egyszobás volt, de elképzelhető, hogy a szomszédos lakást is hozzácsatolták, mert az első emeleti lakások száma 1857-ben a korábnál eggyel kevesebb volt.⁸

Gottgeb Antal: Különböző helyeken álló épületek homlokzatai. Balról a második a Váci utcai Mannó-ház
1869

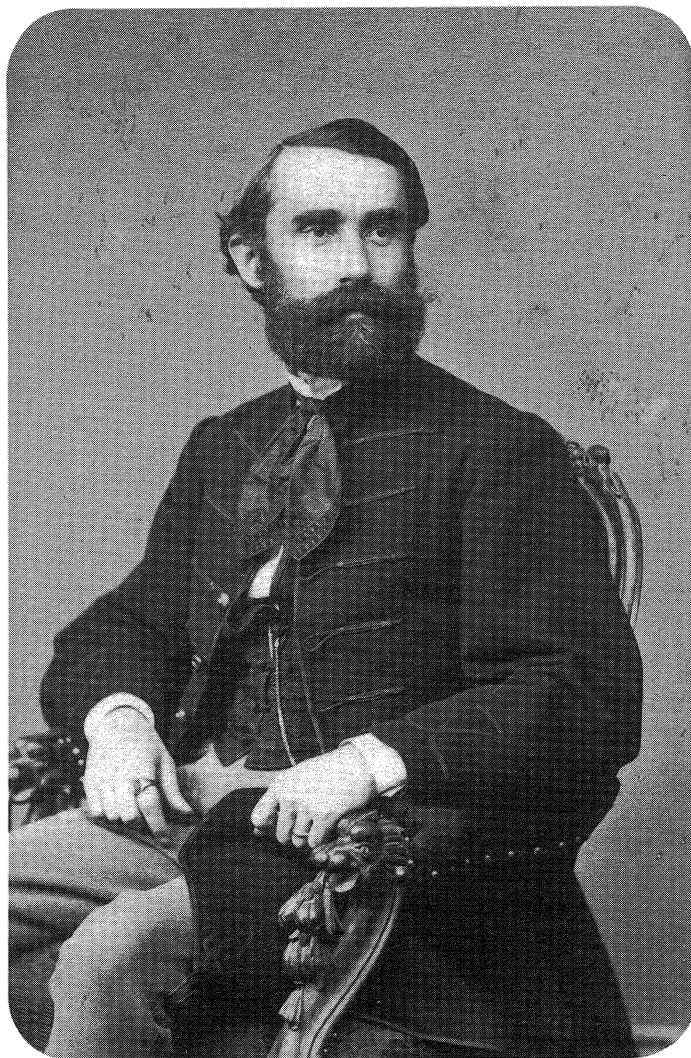
Akvarell

Budapesti Történeti Múzeum

Kiscelli Építészeti Gyűjtemény

„...a házat vagy berendezését nem adhatták el, a házat adósággal nem terheltették ...”

⁸ Egyébként a házban két rokon család is lakott: mostohanővére, és üzlettársának unokaöccse.

Joanovits György
1867 körül
Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár
Borsos és Doctor felvétele

*„...képviselő, nyelvtudós, a Tudományos Akadémia
levelező, majd tiszteleti tagja ... maga is
földbirtokos...”*

Ekkor a már megözvegyült Mannó István nagykereskedő pártában maradt hűgával, a púpos Sophiával, valamint négy gyermekével élt itt, a család kényelméről egy német nevelőnő, egy szakácsnő, két szobalány és egy konyhalány gondoskodott.⁹

Nem zárható ki, hogy a különálló kisebb lakást 1854-ben bekövetkezett haláláig Anna lakta. Az 1857-ben felvett hagyatéki leltárban felsorolt bútorai – amelyek nyilván staffirungjából származtak – önálló lakást, de legalább kétszobás (vagy egyszoba-alkóvos) lakrészt valószínűsítene. A bútorok összetételéből egy nappali/fogadószoba és egy hálóhelyiség berendezésére következtethetünk.¹⁰

A Mannó család az 1860-as évek közepéig élt a Váci utcai házban, ezután átköltöztek Király utcai kétemeletes házukba, amelyet István 1849-ben 28 500 forintért vásárolt, üzleti tőkéje biztosítésként. Az épületet már 1853-ban klasszicista stílusban átalakította Hild Józseffel, a költözésre feltehetően akkor került sor, amikor 1866-ban nagyszabású átalakításokat végzett Gottgeb Antallal a Váci utcai házban: az épületet háromemeletesre maga-

sítottatta és a kapubejáratot is áthelyeztette a Korona utcai oldalra. Mindez feltehetően belső átalakításokkal is járt.¹¹

A Király utcai lakás méreteiről ez időből nem maradt fenn adat. 1870-ben, az akkor már az üzleti életből visszavonulást tervező, a városi közéletben jelentős szerepet betöltő Mannó a vízvezeték bevezetése során a kényelmi szempontok mellett, a ház díszének emelése érdekében, az udvaron szökőkutat kívánt létesíteni, ettől azonban a magas vízdíj miatt elállt.¹²

Lakásának méretére az egyes szobák berendezését részletesen kimutató, az 1888. évi elhunytát követően 1890-ben felvett hagyatéki leltárából következtethetünk.¹³

Az ekkor már csak hajadon lányával, Pelágiával megosztott lakás 5 szobából állt,¹⁴ bár, mivel sem második hálószoba vagy egyéb női lakószoba berendezésnek nyoma sincs, elképzelhető, hogy a leltározás során Pelágia lakrészét nem vették számba, így a lakás akár nagyobb is vélhető.¹⁵

Az első háromablakos helyiség a szalon vagy nappali szoba lehetett, melynek három bejárata volt. Berendezése: 2 fényezett fél asztal márványlappal, 2 fényezett

⁹ BFL XI. 1136. 4. doboz.

¹⁰ BFL XI. 1136. 12. doboz. A bútorok – a leltározás sorrendjében – a következők: 2 kanapé, két asztal, 2 karosszék, 6 szék, sarokszekrény, trümmő, divány, 2 aranykeretes tükör, 2 ágy, egy puhafa toalett szekrény, éjjeliszekrény, asztal, kredenc, két szék, subló. A bútorok összértéke 142 forint, a leltározott 188 lat súlyú ezüstnemű értéke 188 forintot, ruházatáé 97 forintot tett ki. Temetési költsége ennek csaknem kétszerese volt.

¹¹ BFL IV. 1303/f. Tanácsi iratok. 669/1867.

¹² BFL IV.1313/f. VI. 738/1870.

¹³ BFL XI. 1136. 14. doboz.

¹⁴ A leltár nem számozza a szobákat, és nem is tünteti fel funkciójukat. A szobaszámra úgy következtethetünk, hogy az összeíró minden esetben az egyes szobákban található bútorok és egyéb berendezési tárgyak felsorolását a függönyök számbavételével zárja.

¹⁵ 1871-ben a Király utcai házban élt lánya, Zsófia, férjével, Joanovics Györggyel, valamint fia, Szilárd is, amikor nem nyáregyházi birtokán, hanem Pesten tartózkodott. BFL XI. 1136. 12. doboz.

állvány, 1 fényezett teaasztal, 1 berakásos asztal, 1 posztóval fedett játékasztal, 1 hangjegyállvány, 1 gyöngyházzal berakott fekete asztal, 1 tálalóasztal, 3 barna ripszpamlag 4 karosszékkal, 6 székkal és egy kerek ülőkével, 1 szürke sezlon 2 karosszékkal, 2 vörös bársony karosszék, 3 aranyozott keretű magas tükör, 10 barna fakeretű papírkép. A 3 ablakot és 3 ajtót keretbe foglalt színes függöny takarta. E szobaberendezés tette ki az összes bútorok értéknek egyharmadát.

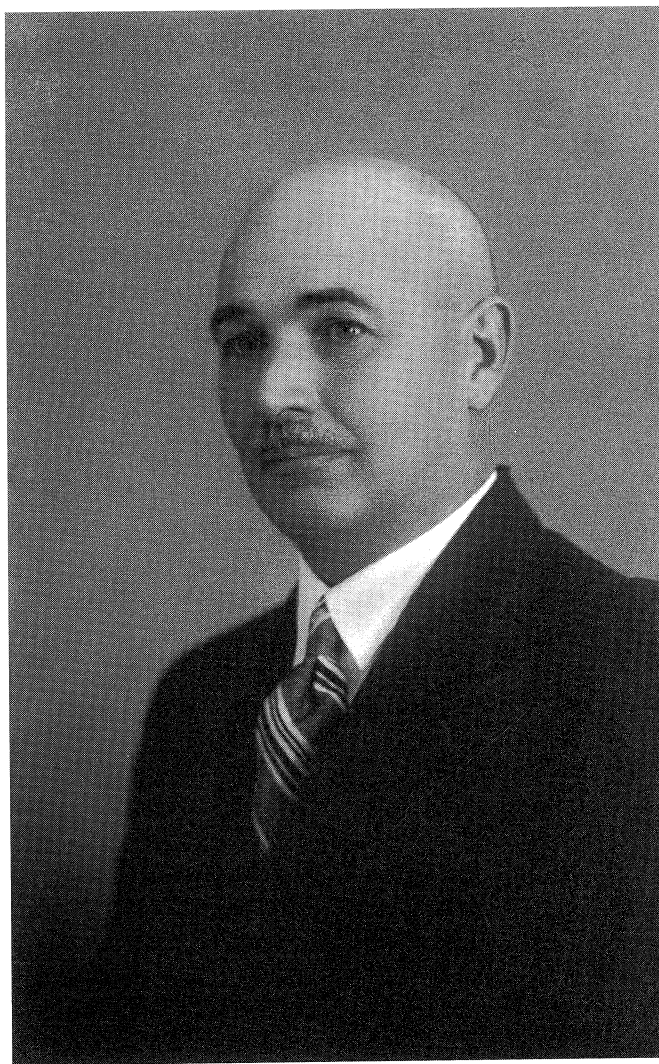
A második, kétablakos szoba a berendezésből ítékelhetően Mannó dolgozószobája lehetett. Itt egy alabástrom névjegytálat, 1 kicsi fényezett íróasztalt, 2 darab két üvegajtós szekrényt, 1 kétajtós trümót, egy újabb hangjegytartót, 1 ovális asztalt, 1 spanyolfalat, 2 virágos krep diványt két karosszékkal és egy kerek ülőkével, 1 ingaórát, 1 bársonytetejű kerek asztalt és 1 fényezett egyajtós, tükrös trümót írtak össze. Az ablakokat fehér csipke és keretes krepfüggöny fedte.

A harmadik, kétablakos, alkóvos szoba lehetett Mannó nappali- és hálószobája. A falakat 1 aranyozott keretű olajfestmény és 2 aranyozott keretű papírkép díszítette. Itt tartotta 2 fényezett könyvszekrényében 900 kötetes könyvtárát (értékét 360 forintra becsülték). A szoba berendezéséhez tartozott még 1 fényezett négyszögletű asztal, 1 másik, posztóval bevonva, 1 kis üvegszekrény, 2 ágy (feltehetően az alkóvban), 1 aranyozott keretű tükör, 4 drapp párnázott karosszék. Az alkóvot keretes drapp függöny választotta el a szobától, hasonlókat takarták az ablakokat is.

A negyedik szoba az ebédlő volt. A falat egy kis ingaóra díszítette. A fal mellett állhatott a két fényezett háromajtós, márvánnyal fedett pohárszék. Az étkezést egy fényezett, kihúzható asztal szolgálta. A szobában összeírtak még 1 trümót, márvánnyal és tükörrel, 14 fényezett „ebédlő nádszék”, 1 asztali ütőórát. Az ablakokat keretes zöld függönyök takarták.

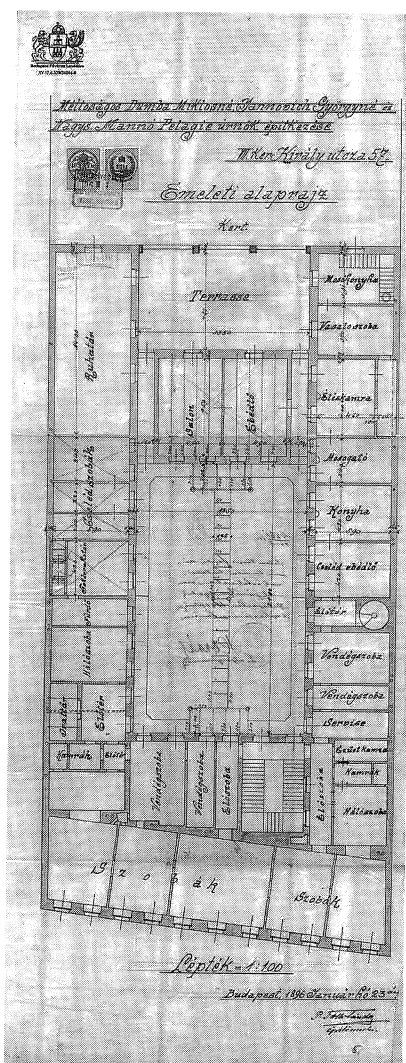
Az ötödik szoba rendeltetése meghatározhatatlan: olyan rumli kamrának tűnik. A helyiségnek egy ablaka és két ajtaja volt, mindet drapp függöny borította. Itt egy fakeretű tükröt és egy négyszögletes asztalt, 1 mázolt ruhaakasztót, 4 Thonet széket, 1 bádóg kőszéntartót és egy kályhaernyőt írtak össze. A következő helyiség talán a konyha és a konyhába nyíló cselédszoba lehetett: ablaktalan helyiség volt, amelyben 4 futószőnyeget és 4 köpöladát írtak össze (lehet, hogy ezek korábbi divatja a lakószobákban már elmúlt), 2 fémaljú petróleumlámpát, 4 mázolt szekrényt, 5 puhafaasztalt, 2 puhafa- és egy vaságyat, 1 zöld ripszkeretet, 1 mázolt háromajtós szekrényt és 1 tálaló szekrényt írtak össze. Ezután adták meg az összes főzőedény csekély, 20 forintos értékét, majd írták össze az arany- és ezüsttárgyakat, utóbbiak nagy része 24 és 36 személyes evőeszközkészlet, illetve kávézáshoz szükséges edényekből állt. Nagy mennyiségük nagyobb számú vendég fogadását sejteti.

Mannó lakása és annak berendezése – noha vagyona alapján a nagypolgársághoz is sorolható lenne, hiszen főleg ingatlanokból álló hagyatéka egymillió százezer forintra rúgott (amelyet csak húszezer forint

Morvay Jenő
1930-as évek
Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár
Ismeretlen fényképész felvétele

*„Morvay 5 szobából álló lakásának három szobája
nyílt az udvarra...”*

A Király utca 57. számú ház emeleti alaprajza
1896
Budapest Főváros Levéltára

„...a függőfolyosóról nyílt egy hatalmas, 82 négyzetméteres ruhatár.”

passzíva terhelt) – nem nevezhető nagypolgárinak, inkább a jómódú középpolgárság felső rétegének lakásviszonyait tükrözi. Összehasonlítva a Gyáni Gábor által vizsgált 12 nagypolgári, illetve felső középosztályi hagyatéki leltárral,¹⁶ a lakás méretei megütik a Gyáni által vizsgáltak átlagát, a 70 leltári tétel¹⁷ (ami 114 darab bútort jelent), jelentősen, értékük¹⁸ kisebb mértékben elmarad amazokétól. Ez talán a leltározás hiányosságának tulajdonítható, mert egyetlen dísz tárgy, világító eszköz vagy értékesebb szőnyeg nem szerepel benne. Viszont a Gyáni által vizsgált családok egyikének sem volt olyan gazdag könyvtára, mint Mannónak: a leltározó nappali szobájában „900 kötet különböző régi tudományos és szépirodalmi könyvet” regisztrált. Sajátos adalék Mannó életstílusához a két különböző szobában is található hangjegyállvány, hiszen hangszer nem szerepel a leltárban. Ez akkor is elgondolkoztató, ha feltételezzük, hogy lányának volt zongorája (megörökölhette akár a nagynénjétől is), ahhoz viszont nem volt szükség hangjegyállványra. Ismeretes, hogy István zeneszerető volt, hiszen pártoló tagja volt a Nemzeti Zenedé-

16 Gyáni Gábor: Polgári otthon és enteriőr Budapesten. In Hanák Péter (szerk.): *Polgári lakáskultúra a századfordulón*. Társadalom és Művelődéstörténeti Tanulmányok 10. Budapest, 1992. 34–39. old.

17 Ez a szám csak a lakberendezés és az ezüsttárgyak tételeit jelzi, az ágy-asztalnemű és ruházat tételeit nem vettem figyelembe.

18 A berendezési tárgyak értéke 1080, az ezüsttárgyaké 779, a könyveké 360, összesen 2218 forintot tett ki.

nek,¹⁹ lehetséges, hogy meghívta a zenészeket vagy barátait muzsikálni.

Mannó halála után lányai²⁰ – a Bécsben élő Mária, Dumba Miklósné, a Pesten lakó Zsófia, Joannovics Miklósné, és Pelágia – 1896-ban nagystílű átalakítást tervezett a család által lakott I. emeleten, egy valóban nagypolgári lakás kialakítását célozva az igénytelen homlokzatú házban, a Király utca Nagykörúthoz közeli részén, elegánsnak korántsem mondható miliőben. Fennmaradt ennek az átalakításnak a különböző helyiségek funkcióját is feltüntető tervrajza.²¹

A tervező az emeletet a kert felé csaknem kétszeresére terjesztette ki (a II. emelet méretei változatlanok maradtak), és ennek az új szárnynak a kertre néző közepén alakította ki a reprezentációs helyiségeket: egy kb. 37 négyzetméteres szalont, ugyanekkora ebédlőt, valamint egy kb. 100 négyzetméteres teraszt. A reprezentációs helyiségek részben a teraszról, részben az a udvaron, a Király utcai szárnyból, illetve lépcsőházból induló, fedett, loggiaszerű folyosóról voltak megközelíthetők, az ebédlőből ajtó nyílt a jobboldali folyosón fekvő konyha, illetve az ahhoz a kert irányába csatlakozó mosogató helyiség és éléskamra felé. A jobboldali folyosó terasz felőli részén az éléskamrához még egy vasalószoba és egy mosókonyha csatlakozott. A konyha Király utca felé eső oldalára helyezték az udvarra néző cselédebédlőt is. A szalontól balra, a függőfolyosóról nyílt egy hatalmas, 82 négyzetméteres ruhatár:

tehát minden adottság megvolt a nagy, reprezentatív vendégfogadáshoz. A ruhatár mellett található 3 cselédszobából ítélhetően, ehhez megfelelő számú személyzet is rendelkezésre állt. A cselédszobák mellett, még mindig az újonnan épített szárnyban alakították ki a csaknem 25 négyzetméteres fehérruha (azaz ágy- és asztalnemű tárolására szolgáló) raktárt.

A régi szárny Király utcára néző oldalán 5 egymásba nyíló szoba helyezkedett el. Feltüntettek egy ablak nélküli, az egyik előszobából is megközelíthető hálószobát (feltehetően alkóv volt), ehhez csatlakozott a szobából és az előszobából megközelíthető „kamrák” feliratú helyiség, és az ugyanabból az előszobából nyíló ezüstkamra. Volt még egy, külön előtérből megközelíthető, udvarra néző hálószoba az épület baloldalán, hozzá csatlakozott a lakás egyetlen fürdőszobája, bejárattal a fehérneműraktárhoz. Ugyanebből az előtérből nyílt az ablaktalan irattár, valamint 2 kamra. A fentiekén kívül négy, udvarra néző, a lépcsőházból jobbra és balra nyíló előszobából megközelíthető vendégszoba is szerepel a tervrajzon. Bár az egymásba nyíló szobákon, valamint a fedett átjárón és a függőfolyosón át a hatalmas lakás átjárható volt (ha valóban a tervnek pontosan megfelelően alakították ki), úgy tűnik, valamelyest elkülönült a Joannovicsék és a Pelágia által használt lakrész. Legalábbis erre következtethetünk abból, hogy Pelágia hagyatéki eljárásának irataiban az I. emelet 1. és 2. számú, a teljes emeletet magába foglaló lakás használati jogáról rendelkezett.

¹⁹ BFL XI. 1136. 12. doboz.
²⁰ Szilárd fia 1888-ban meghalt.

²¹ BFL XV. 17/d. 329/34084. A tervet Tóth Sándor építőmester szignálta.

A két lakrész ezek szerint a lépcsőházból balra és jobbra nyíló előszobából külön is megközelíthető volt.

1898-ból fennmaradt a reprezentációs helyiségek módosított tervrajza. A kert felé néző szárnyon, a folyosó felől középre került a 78 négyzetméteres ebédlő, ahhoz csatlakozott a kert felé egy 46 négyzetméteres télikert, amely az 52 négyzetméteres teraszra nyílt. (A reprezentációs helyiségek hatalmas méretét bizonyítja, hogy a háborúban súlyosan sérült ház újjáépítése során, 1950-ben, helyükön az akkori tulajdonos, Szentpály Miklós két, nagyméretű hallból, nagy, teraszra nyíló szobából, előszobából, konyhából, kamrából, fürdőszobából és WC-ből álló lakás kialakítására kapott engedélyt.)²²

A 13 szobás + három cselédszobás lakás – nem is beszélve a kiegészítő helyiségekről – valóban nagypolgári, és még csak nem is akármilyen nagypolgári szint, különösen egy Király utcai bérházban. Sajnos a berendezésnek csak kis részéről, Joannoviczné két lakószobájáról maradt fenn leltár, ennek bútorzata inkább szerény polgári jómódot, mint fényűző környezetet sejtet.

Vajon mi készíthette a Mannó örökösöket ilyen pazar otthon kialakítására?

1896-ban a három örökös közül csak a hajadon Pelágia, valamint Zsófia lakott a házban, férjével Joanovics Györggyel. A harmadik lány, Mária, Dumba Miklós vállalkozó, politikus, az osztrák képviselőház, majd felsőház tagja, neves műgyűjtő és mecénás felesége, Bécsben élt, a Parkringen álló fényűző Dumba-palotában. (Lehetséges, hogy éppen ő volt a terv kiötlője).

Pelágia – az 1900-as évek levelezéséből, valamint 1917-ben kelt hagyatéki leltárából következtetve – igen gazdag, agilis, vagyont ingatlanvásárlásokkal és spekulációkkal növelő hölgy volt,²³ egyedülálló nő létére aligha élhetett ilyen nagyvonalú társadalmi életet. Vagyonos és jelentős közéleti személyiség volt viszont Joanovics György: képviselő, nyelvtudós, a Tudományos Akadémia levelező, majd tiszteleti tagja, ekkor már nyugalomba vonult kultuszállamtitkár. Maga is földbirtokos, emellett felesége révén részese a Mannó-örökségnek és a birtokukban levő házak nem csekély bérjövödelmének.²⁴ A reprezentatív társaséhoz megfelelő számú

²² Uo. Ugyanezen terv szerint a ház Király utcai szárnyán, a lépcsőház baloldaláról nyíló előszobából két kétszobás, fürdőszobás, konyhás, kamrás lakást alakítottak ki. A második előszobát, valamint a kiszolgáló helyiségeket az egykori vendégszobák átalakításával nyerték.

²³ Unokahúga férjét, Szentpály Miklóst bízta meg szülők vásárlásával. A levelezésből az is kitudnik, hogy anyagilag is támogatta a Szentpály családot, mielőtt a szülők elváltak. BFL XI. 1136. 142. doboz. 1902-ben bekövetkezett halálakor hagyatéka 2 155 000 koronát, ingóságainak értéke

önmagában 812 000 koronát tett ki.

²⁴ Felesége vagyona – amelyet 1901-ben rá testált – 10 716 000 koronát tett ki, az ingóságok értéke ebből 1485 koronát, azaz nagy összeget tett ki, a leltárban felsorolt bútorok mégis talán csak a staffrungba kapott szerény nappali és hálószobát reprezentálnak. A leltárban szerepel még két nagy könyvszekrény és 150 kötet tudományos és szépirodalmi könyv, ezek alighanem a férjéé lehettek. (Egyébként végrendeletében testált Ferenczy Károly festőre és gyermekeire is.) BFL XI. 1136. 13. doboz.

személyzet állt rendelkezésére: felesége végrendeletében megemlékezett a cselédségről is, amely két inasból, 3 szolgálólányból és egy szakácsnőből állt, betegségében pedig ápolónő gondozta.

A lakószobák, s különösen a vendégszobák nagy száma érthető: a család nem a fővárosban élő tagjai – Mannó Szilárd özvegye és két ikerfia Nyáregyházán, egyik lánya pedig Nagyszöllösön lakott – pesti tartózkodásaik idején itt szálltak meg. De itt szállhatott meg budapesti tartózkodása idején a Dumba házaspár is, ami – bár a nővérek gyakran időztek együtt az ausztriai Liezenben – feltehetően elég gyakran megesett, itt érte például Dumba Miklóst 1900-ban hirtelen halála is. Mannó Szilárd másik lánya, aki dr. Morvay Jenő pénzügyminiszteri tisztviselőhöz (karrierjét majd

A Király utcai Mannó-ház homlokzata
2008

Tánczos Éva felvétele

„...István 1849-ben 28 500 forintért vásárolta, üzleti tőkéje biztosítékául.”

A Király utcai Mannó-ház bejárata az udvar felől
2008
Tánczos Éva felvétele

„...a ház díszének emelése érdekében az udvaron szökőkutat kívánt létesíteni, ettől azonban a magas vízdíj miatt elállt.”

államtitkárként fejezi be) ment feleségül, ugyan a fővárosban, de másutt lakott.

A fényűző lakást lakói nem sokáig élvezhették. Elsőnek Mannó Zsófia hunyt el Liezenben, 1901-ben, 1909-ben követte őt férje. Pelágia 1917-ben bekövetkezett haláláig, ismeretlen számú cseléd mellett, valószínűleg Andreevics Melanie-val osztotta meg a hatalmas lakást. Andreevics Melaniének a családhoz fűződő kapcsolatáról semmiféle adat nem maradt fenn. Joanovicsné végrendeletében bukkan fel először: 1200 forint évjáradékot hagyományozott számára, aki „annyi szenvedésének és örömeinek részese volt”. Pelágia évi 2311 korona évjáradékot hagyományozott neki, valamint úgy rendelkezett, hogy őt illeti a Király utcai ház Pelágiára eső részének használati, és az egész emeletet magába foglaló

lakás használati joga, valamint „a házban található mindennemű, a ládákba elcsomagolt berendezési tárgyak, bútorok, szőnyegek, függönyök, csillárok, könyvek, ruhák, asztal- és ágyneműk és különféle egyéb ingóságok”. Tétéles felsorolásuk a budapesti leltár 1–153 tétele alatt található, értékük 6544 koronát tesz ki.²⁵ Pelágia Andreevics Melanie-nak biztosított jogait az 1936-ban elhalálozott Dumba Miklósné is megerősítette végrendeletében: a hölgy 1938-ban bekövetkezett haláláig a lakásban élt.²⁶

Az ismeretlen státuszú Melanie számára a lakás nyilván túl tágas lehetett, és csak Pelágia lakrészére tartott igényt. Az I. emelet 2. számú lakásba (feltehetően ez lehetett Joannovicsék lakrészé), 1919-ben Mannó Szilárd Katalin lánya költözött be férjével, Morvay Jenővel, pénzügyminiszteri tisztviselővel. Adatok hiányában nem állapítható meg, hogy megmaradt-e a két lakásnak a tervrajzból dokumentálható átjárhatósága, hogy a reprezentációs helyiségeket közösen használták-e vagy az egyik lakáshoz csatolták őket. Némi átalakításra, korszerűsítésre mindenképpen szükség lehetett, hiszen a 19. század végén kialakított lakásnak csak egy konyhája és fürdőszobája volt. Hogy erre mikor került sor, nem ismeretes.

A lakás további sorsára csak a jóval későbbi, 1941 és 1943. évi lakbérjegyzékek, illetve az 1941. évi népszámlálás²⁷ adataiból következtethetünk.

1941-ben az I. emelet 1. sz. lakás után Mannó Szilárd fia (István unokája), dr. Mannó István földbirtokos, a 2. sz. lakás

után sógora, dr. Morvay Jenő fizetett lakbért. Az utóbbi – a népszámlálási ív szerint – 1919 óta lakott itt. Mannó korábban hol nyáregyházi birtokán, hol a szintén a család tulajdonában levő Rákóczi út 29. sz. ház V. emeletén tartott négyszobás lakásban lakott, és csak 1938-ban, Andreevics Melanie halálát követően költözött a Király utcai lakásba.

Az 1941-es népszámlálási ív szerint az I. emelet 1. számú, négy szobából, 2 konyhából, két előszobából, 2 cselédszobából, kamrából és fürdőszobából álló lakás főbérelője Mannó István, társbérelői (valójában tulajdonostársai) ügyvéd fia, Sándor és unokaöccse, Szentpály Miklós, Ausztriában élő mérnök voltak. A népszámlálási ív a felsorolt helyiségek között egy verandát is említ: csak találgatni lehet, hogy ezzé „degradálódtak” a kertre nyíló reprezentatív helyiségek, vagy csupán a télikert helyén alakították ki. Az I. emelet 2. sz. 5 szobából, konyhából, előszobából, cselédszobából, kamrából, fürdőszobából és két külön WC-ből álló lakást sógora, dr. Morvay Jenő nyugalmazott államtitkár lakta. Mannó lakása 3 utcai és egy udvari szobából állt, tehát az ő lakásának zöme az utcai frontra esett, míg Morvay 5 szobából álló lakásának 3 szobája nyílt az udvarra, az ő lakását tehát az udvari traktusból alakították ki.

Az első emeleti helyiségek számának jelentős csökkenése nyilván a külön konyhák, fürdőszobák, WC-k, kamrák kialakításának tulajdonítható. Az 1941-ben megőrzött Morvay egy cselédlányt alkalma-

²⁵ E tétéles leltár sem a családi iratok között, sem a végrendeletet végrehajtó közjegyző iratai között nem maradt fenn.

²⁶ BFL IV.1136. 144. doboz.

²⁷ A lakbérívek: BFL XI. 1136. 51. doboz, a népszámlálási ív BFL IV. 1419/j. 516/1.

A Király utcai Mannó-ház udvara
2008
Tánczos Éva felvétele

„A 13 szobás + három cselédszobás lakás ... valóban ... nagypolgári szint.”

zott és egy házvezetőnőt, aki főpincér férjével élt a lakásban. Mannó István lakásában a népszerűíráskor Sándort, valamint egy, két szobát elfoglaló háromszemélyes családot: egy asztalost, takarítónő feleségét és műszaki tisztviselő fiát vettek nyilvántartásba. Az 1943-as lakbérív szerint egy harmadik, műhelyt is magába foglaló lakást alakítottak ki az I. emeleten: a 3-as számból ítélve Morvay lakása kerülhetett megosztásra. Az igen magas, 3600 pengős lakbérből ítélve tágas lakás lehetett.²⁸

²⁸ Az I. emelet 3. sz. lakás bérlője Malonyai József vegyszerkereskedő volt, a lakbér akkor is nagy lakást sejtet, ha figyelembe vesszük, hogy az új lakók bérét általában magasabbra szabták. Mannó és Morvay házbére ekkor egyaránt 1200 pengő

Ha csak az 1941-es lakásméreteket vesszük alapul, látható, hogy a századforduló nagystílű nagypolgári lakása a két háború közötti években újabb stációhoz érkezett. A Mannó örökösök lakásai – a két háború közötti lakásviszonyok ismeretében – immár nem nagypolgári, hanem felső középosztályi szintet képviseltek.

E polgári jólétre Budapest ostroma tett pontot. A Király utcai ház súlyosan megsérült,²⁹ a háborús eseményeket a leginkább Mannó István lakrésze sínylette meg: a 4 szoba-hallos, két előszoba, konyhás cselédszoba, fürdőszoba kamrás lakásból mindössze a cselédszoba, valamint a fél konyha és kamra maradt épen, egy szoba, a hall és az egyik előszoba helyrehozhatatlan kárt szenvedett, a többi helyiség helyreállítható volt. E lakástörédket az 1945. évi népszámlálás felvételi íve³⁰ szerint ekkor feleségével lakta. Az ekkora megözvegyült Morvay Jenő háromszoba-hallos lakása valamivel kevésbé sérült: igaz, ekkor ő is az

épen maradt cselédszobába (és fél konyhába-kamrába) szorult, de lakása többi helyisége helyreállítható volt.³¹

Míg 1943-ban az emeleten mindössze három lakás helyezkedett el, 1945-ben ezek száma ötre nőtt. Két szoba-félkonyhás lakást az 1941-ben még Mannó és Morvay lakásában élő személyzet kapott, természetbeni juttatásként, nyilván ennek fejében takarították, tartották rendben a két háztulajdonosi lakást. Hasonlóképpen természetbeni juttatásként kapott egy egyszobás külön lakrészt a korábban Morvaynál szolgáló takarítónő (mosónő), aki szobáját egy másik takarítónővel osztotta meg. A négyes számú egyszoba hallos (celédfülkével, konyhával, kamrával, előszobával, fürdőszobával ellátott) lakást Könyű Ferenc kerékpár- és varrógép-nagykereskedő lakta, aki 1943-ban még csak boltot és raktárt bérelt a házban. A fent felsorolt lakások mindegyike épen vészelte át az ostromot.

volt, míg a II. emeleten 6 szobás lakást bérlő orvos évi 2000 pengőt fizetett.

²⁹ BFL IV. 1419/p. A budapesti háborús kárstatisztikai felvételi és feldolgozási iratainak gyűjteménye.

³⁰ BFL IV. 1419/v.

³¹ Figyelemre méltó, hogy míg az 1941. évi

népszámláláskor Mannó István azt vallotta, hogy 1938 óta, Morvay Jenő pedig azt, hogy 1919 óta lakik a házban, 1945-ben István születésének évét 1883-at, Morvay pedig az 1896-os évet jelölte beköltözése időpontjául.